

Kniplingskræmmer Jens Wulffs dagbog

Uddrag ved **Peter Kr. Iversen**

1854—1858

1854

1854 2/1 . . . Hochberg tog fod i haand og gik til Seiersleff at besee og undersøge sin kniplingssskole . . .

1854 5/1 . . . Blæst og uveyr, fog og knog, saa det i dag var et sand indlukke veyr og kunde mand glæde sig til at være i huus. Ieg paatænkte ved denne leilighed kosakvinteren 1813—1814, mine farlige som besværlige reiser denne aarstid, allene og til hæst og hvad ieg til erindring havde digtet, hvor det blandt andet lyder:

Ich schau hinaus, der Tag bricht an,
Hu! welch ein Wetter drausen.
Es schneet, es stürmt, so arg es kann
Doch darf ich hier nicht hausen.

Fort geht es durch die wilde Flur
Wo Schneegestöber blendet,
Vom Wege find ich wenig Spur
Wol wünsch ich, das vollendet

Mein Tagewærk sey; auch bald entschwand
Die letzte Spur vom Wege,
Verlohren irrend ich da stand,
Wo finden Weg und Stege?

Og hvad ieg den tid fremsagde var sandhed; Gud lov ieg nu i alderdoms dage har det bedre og ved sligt veyr kand glæde mig til at være i læ, glæde mig til min hygelig varme stue, dog skyer ieg derved endnu ikke veyret, men gjorde en lille vandring til Bredebroe . . .

1854 6/1 . . . Det sorgens budskab blev os meddelt, at det alle kiere, muntre, venlige barn Inetz, 2 $\frac{1}{2}$ aar gammel i gaar ved døden var bleven bortkaldt herfra, død af skarlagfeber,

som ogsaa de 3 andre smaae vare befængde af samt en tjenestepige; kuns den lille Wilhelmine var hidtil bleven forskaanet af de smaae; vi toge, vores moder, Ferdinand og ieg ved middagstid til Høyer at see, hvordan alt stod og derved bringe lidt trøst og opmuntring for den gode datter, som tillige derved søge nogen trøst og beroligelse for os selv . . .

1854 9/1 . . . [Vejret] passede got for Hochberg, der tog til Ribe, som mig med Ferd. og Theod., der toge til Høyer at bivaane den lille Inetz's begravelse, men da vi kom der, blev os det sørgelige budskab [meddelt], at ogsaa den lille Frederich, næsten 5 aar gammel, denne morgen af skarlagfieber var død, og blev det en sand sorgens dag for os alle. Gud trøst og styrk især den ømme moder, men hendes gudhengivne sind lader til med taalmodighed og kraft bære, hvad Herren paa-ligger hende. Han styrke og erholde fremdeles hendes mod og kraft . . . Af de 5 børn er kuns den lille Wilhelmine forskaanet for sygdommen endnu og gid dette maatte vedvare . . .

1854 11/1 . . . Ferd. tog fod i haand og gik til Høyer, kom aftenen tilbage og bragde det sorgens budskab, at det sidste af børnene der, den lille Wilhelmine nu ogsaa er angreben af den slemme sygdom . . .

1854 16/1 . . . Ferdinand, der iaftes kl. 11½ var kommen hjem, bragde det nye sorgens budskab, at den lille muntre, os særdeles kiere Wilhelmine nu ogsaa er bleven bortkald; hun døde i gaar eftermiddags i Ferd.'s overværelse.

Saa er da nu 3 af de kiere, haabefulde børn døde, og Gud veed, hvor mange ofre døden vil fordre der endnu. Herren ophold for alt vores kiere datter med hendes mand . . .

1854 19/1 . . . Giorde med Hochberg, Theodor en sørgereise til Høyer at bivaane den lille os alle, alle saa kiere Wilhelmines begravelse; efterm. kl. 3½ fandt samme sted, og vare vi alle saa rørte og bedrøvede. Da huuset er anseet for farlig smittet, turde pastor Momsen ey betræde samme, men i sit sted indfandt sig pastor Reguli fra Dahler, som i huuset holdt en smuk tale. Pastor Momsen holdt en tale ved graven.

Med sielden roe og fattelse fandt sig den gode, fromme Do-

ra i hendes tunge skiebne, i de lidte tab, og maae mand i sandhed agte hendes karakter fasthed, helst da hun er saa følsom, hendes fornemmelser ere saa bevægede. Hendes mand havde værre ved at finde og fatte sig . . .

For tiden er her et sørgelig huus, som sørgelig tilstand. Give Gud, at en blidere fremtid maatte vente de kiere og det værste nu maae være overstaaet.

1854 9/2 . . . Tog kl. 11 til vogns til Høyer for at see, hvordan det stod der og hørte ved min ankomst det sorgens budskab, at nu ogsaa den lille 1 aar gamle Sophie var død den 7de dennes, saa nu af 6 børn der, kuns er et tilbage, men til sidste dødsfald har mand vel at glæde sig til, da der kuns var liden haab til, at barnet ville have faaet mæle, da tungen ved en byld og operation havde lidt, høreelse tillige kuns liden haab gav. — Den gode Dora finder sig med sielden roe og fattning i hendes tunge skiebne. Iens bedre, — kom hjem kl. 6.

1854 11/2 . . . I Høyer var 11. febr. 1849 en glædesdag. Da kom den lille Friederich til verden; men dette aar blev det en sørgedag, og hviler nu paa lille Jens nær alle de kiere smaa i iordens skiød. — Fred være med deres aske. Ofte ville de blive erindrede og paatænkte af os med bedrøvede hierter, thi de vare saa sunde, gode og haabefulde børn, men mand maae finde sig i Herrens førelse og troe, det saaledes er best, som han tilskikker os det, om hans veie end ey ere vore veie . . .

1854 14/2 . . . Saa gierne har ieg ønsket at opleve den dag, min dagebog var ført i 50 aar, og dette ønske er nu opfyldt. — Lovet være Gud for alt det gode og behagelige, ieg har havd at anføre i samme, for de mange glæder mig blev skienket, og tillige at ieg med taknemmelig hierte vidste paaskiønne alt det gode, Herren gav og lod falde i min heldige lod, som og efter kræfter gjorde rettvæis brug heraf.

Ieg har i alderdomsdage saa megen glæde af ved hielp af min dagebog med saadan sikkerhed at kunne gaae tilbage til den hensvundne tid, kalde tilbage i erindringen mange ting, der til sin tid saa meget glædede mig og kand Gud skee lov dette med roe og stille tilfredshed. Efter kræfter at have aagret

med det pund, Herren anbetroede mig, og efter den stilling, mig i livet var bleven anviist, sees af, hvad ieg i de mange aar har skreven og anført, tillige at ieg ey allene paaagtede det eget ieg, men ogsaa mine medmennesker, det almindelige vels fremme, og hvor meget det ofte har glædet mig at have glædet andre, skøndt ieg tillige ogsaa stadfæstet finder, at utak undertiden er verdens løn og som det heder: Es wachsen Rosen hier auf Erden, doch ohne Dornen keine nicht! Men sligt tilhører io vores herværelse, hvor intet skulle i dette liv være fuldkommen.

Mueligt mine dagbøger, ifald samme bliir erholdt for mine efterkommere i senere tid kand have interesse og mange ting tiene dem til belæring som opmuntring til at træde i forgiengerens spor, søge gavne ikke allene sig selv, men ogsaa sine medmennesker og blive sin herværelse værdig. Tillige vil dagens begivenheder vist have interesse især længere hen i tiden, samt saa meget andet ieg har skreven og anført.

1854 15/2 . . . For paa en maade feire min dagbogs iubilæum iklædte ieg mig morgenen i søndagsdragt, og troede ieg sikker, dette ville være en gaade for min gode kone og børn, der ey ville tænke sig, hvor dette tydede hen. men see! Ieg blev paa en behagelig maade skuffet i min forventning og glad overrasket ved indtrædelsen i mit cabinet eller skriverstue at finde et smukt pyntet bord, paa samme en nydelig krands i hvis midte laae en deilig med guldkrands og paaskrivt zieret bog, den ene side lydende:

Til minde om den 15de febr. 1854, da Iens Wulff i fulde 50 aar havde ført dagbog.

Og paa den anden side givernes navne: W. Wulff, T. Wulff, H. Nagel, H. Wulff, F. Wulff, Thr. Wulff, W. Nissen.

Derved mundtlig de hierteligste lykønskninger til denne for mig som dem saa tænkelige dag, og var dette en særdeles glad som uventet overraskelse for mig; paa ingen maade kunne ieg være bleven mere glædet, da mig herved blev saa tydelig kundgjordt, mand skattede mine mange aars skrivelser og lagde værd derpaa.

Det smukke bind er bestemt til dagbog; give Gud ieg maatte faae meget got at anføre i samme og ikke allene med hensyn til mig og mine, men ogsaa til alt, hvad der kand fremme mine medmennischers vel, de være fierne eller nær og til hvilket folkeslag de end maatte henhøre.

1854 1/3 ... Var ogsaa lidt for hos Theodor; sine stude 3 i tallet vare ey blevne solgte, 65 rdlr. var buden, men han vilde have 70 rdlr. Thomas Ludvig havde solgt 20 til 85 rdlr., hvilke til dels først maa fedes, og er det urimelig saa dyre creaturene nu blive kiøbte som daglig stige i priis. ...

1854 4/3 ... Modtog breve fra ... og landmandsforsamlingens comitee i Kiøbenhavn i anledning af det forestaaende dyrskue med fremstilling af avlsredskaber, som dette aar skal finde sted i Flensburg. Mærkelig at mand i slig anliggende henvender sig til mig, mueligt ieg lader vores stud fremstille der til skue.

1854 7/3 ... Ved min hiemkomst [fra Højer] forefandt ieg brev fra ... den venlige grev Sponek, der saa fortrolig meddeler sig, og er det som om vi vare ligemænd, men stemningen i Kiøbenhavn mod konge som ministerium er ey glædelig at høre omtalt.

1854 14/3 ... tilstillede Thorup til læsning grev Sponneks brev som commiteen for landboforsamlingens skrivelse til mig ...

1854 18/3 ... Tog maal af vores stoere stud, hvis længde fra hovedet mellem hornene af var 9 fod 6 tommer, høyde 5 fod 10 tommer, tyk fortil tæt til forbenene 8 fod 4 t., midt om livet 10 fod.

Den Garding stud, som blev kiøbt for 2000 mk., og som mand reiste hele landet rundt med at lade see for penge, havde samme længde 9 fod 6 t., men var 8 t. høyere, nemlig 6 fod 6 t., og kunde vores stud ogsaa gierne have ladet sig see for penge.

1854 27/3 ... Skrev og fuldendt mit 4 sider lange brev til commiteen for landmandsforsamlingen i Kiøbenhavn ...

1854 21/3 ... Mine sønner endte afslutningen af deres bøg-

ger. Resultat, avance 4290 mk., forløste 1964 mk., formue, bygninger, indbo alt medregnet 67331 mk.

1854 31/3 . . . Disværre seer mand sig nu nødsaget til i sine regninger at anføre rigsmyndt, da kuns samme fra 1. april af skal være lovlig giældende, og er denne myndtfoed og beregning saa vanskelig som ubehagelig, især for en gammel mand, men mand faaer io finde sig heri . . .

Politisk var for vores land den disharmonie ubehagelig tænkelig, der fandt sted mellem rigsdagen og ministeriet og den mistillidsadresse saavel folke- som landstinget indgave til kongen. Stænderforsamlingen blev ved maanedens ende opløste, ministeriet forblev endnu paa sin post, men mand veed io ikke hvor længe.

1854 8/4 . . . Vi havde denne aften standerhytte som muushøtte og var der temmelig forsamling her saavel i folkestuen som i vores stue. Ieg gik kl. 1^{1/2} til hvile, de andre kl. 2^{1/2} . . .

1854 15/4 . . . Mod aften kom W. Nissen, der ey har været her i 6 aar. Hørte af samme, at den 86-aarige strympehandler Hans Lausten i Galsted er død, og er ieg nu alle mine gamle handelsfæller berøvet og staaer ene tilbage, saavel hvad kniplings- som strympehandler angaaer.

1854 25/4 . . . Besøg af en Andreasberger, Aug. Schrøder ved navn, med sammes kone, en kniplingspige fra Abild, der af Hochberg for nogle aar siden blev didsendt at undervise i kniplingstilfærdigelse. Schrøder er lidt beslægtet med min kone . . .

1854 1/5 . . . En sielden festlig dag blev denne og for mange en sand glædesdag. Ieg fyldte i dag mit 80de aar og det 50de af min dagebogførelse, og slig dobbelt tænkelig dag vil vist faa mennisker have oplevet.

Mand gjorde alt muelige for at glæde og fornøye mig, men den største nydelse var for mig at kunde glæde andre af lavere klasse som børn. Armhuusbeboerne lod ieg foranstalte en lille festlighed [for], og forlevede beboerne en sielden glad dag. Bør-

---

1854 8/4. Standerhøtte = kniple Gilde. Musehøtte = Gilde på den sidste Tærskedag. Ang. de to Gilder se: Aug. F. Schmidt: Leksikon over Landsbyens Gilder, 1950, s. 83 og 149 f.

nene i skolen i Bredebroe bleve ogsaa paa eftermiddagen glædet med bagværk som miød og stoer blev glæden i skolen. Ogsaa de smaae, der endnu ey besøgte skolen, lod ieg ved Iohannes Bækker kageværk meddele, ligesom ogsaa i Brede. 10 rdl. crt. bad ieg mine sønner anvende at glæde deres mange arbejdere med og her gik det især lystig til; der var music og dands aftenen, hvor mand først kl. 4 brækkede op og begav sig til hvile.

Mine tjenestefolk ligesom Theodors fik hver en lille foræring, mandfolk en vest, fruentimmer en dug, hvilket ogsaa ret meget glædede dem; og saa havde ieg da den fornøjelse at see og vide mange glade, hvilket for mig var det meest tilsigende og ofte glad vil vorde paatænkt.

I huuset bestod selskabet af 18 personer. C. Trenckner med kone samt Anton vare med ved bordet ligesom mine sønners huusholderske — Hanna og Sine. Ved bordet forelæste ieg, hvad ieg denne dag 1804 altsaa for 50 aar siden i min dagebog havde anført, hvis indhold lod til at tilsige alle, der vare tilstæde, og som ligeledes glædede mig selv.

En smuk illumination var foranstaltet i mine sønners huus. Alle vinduer vare stærk oplyste og over dørren et transbarent med underskrift

50 — I. W. — 80.

Fierne slægt skal læse
hvad han skrev

Gud og næstens kierlighed
hans alderdoms trøst.

Skade at veiret ikke var got og at det regnede temmelig stærk, hvor ellers mange flere ville have havd nydelse af dette skue. Dog strømmede ved alt dette mange til at tage samme i øyesyn.

Adskillige smaae foræringer fandt ieg hensatte paa et bord i mit cabinet . . .

1854 9/5 . . . Mine sønner begyndte i gaar med deres bygeværk i fennen til fabriksbrug . . .

1854 13/5 . . . Niels var i Tønder til kremarked, men priserne vare saa urimelig høye, at han intet fandt raadelig at kiøbe; kuns kiøbte han et plag til græssning, neppe et aar gammel i Abild for 45½ rdlr. . .

1854 25/5 . . . Niels tog denne morgen herfra med vores store stud, der skulle forevises ved udstillingen i Flensburg og i fald samme der ey lader sig sælge da til Hamb[urg] der med. . .

1854 27/ 5 . . . Semper vil kuns købe [uld] til meget lave priser efter forening med Schwedler [og] Buckop, men om dette vil lykkes skal tiden lære; for det almindelige vels skyld som for den kommende tid var dette ey at ønske . . .

1854 29/5 . . . Ingen uld endnu købt, og ingen uldkøbere udenlands fra have til dato indfunden sig, saa de herrer fabrikanter i aar have riget ene.

1854 30/5 . . . Der var kirkevisitation her i dag, ieg var som sædvanlig indbudet, men havde ingen lyst til at følge med og bivaane selskabet; thi det er ikke nu som før. Heller ikke havde ieg saavel tid hertil, hvilket [jeg] ved et par linier tilkiendegav præsten . . .

1854 1/6 . . . Den stoere stud var kommen vel tilstæde og havde veiet 1915 ƒ levende; ieg havde giordt regning paa 2000 ƒ , som den ogsaa nok hiemme ville have veiet, da den sikker paa reisen vil have tabt i det mindste de manglende 85 ƒ . . .

1854 2/6 . . . Det fortryder mig at have overtaget Sempers commission dette aar, der vist intet vil føre med sig uden ærger og fortrede, ieg tabe min renome, hvilken mand vist efter muelighed vil bestræbe sig at svække, og dette gjør mig saa ondt.

1854 3/6 . . . Niels var kommen hiem, hørte med fornøjelse, at vores stud har funden stoer opmærksomhed og overalt med berømmelse er vorden omtalt, saa det glæder mig at have ladet samme gaae til dyrskue i Flensburg, skiøndt for denne dyreart io ingen præmie var at vente og er tillige glad til, at den i Flensburg blev solgt . . .

1854 8/6 . . . Handelen har nu begyndt. Buckop, Schwedler og Iuhls commissionær købt noget til lave priser 16 s., som det heder, og hørte til min forundring, at H. Christian alt havde købt circa 8000 ƒ til 14, 15, 16 s., det meste 15 s., og havde ieg ikke troet mand ville sælge til saa billig pris; fast gjør det

---

1854 1/6. Andetsteds oplyses, at studen er solgt for 190 rdlr., og at den vejede 1300 ƒ slåget vægt.

almindelige, den kommende tids skyld, at dette skeer og at saa liden concurenz finder sted, hvorved de faae kiøbere, der have forenet sig, saa meget faar handel og priis i deres magt. For os i Klangsbøll, Klixbøll endnu intet kiøbt og vil til de lave priser, Semper har opgiven, neppe kiøbes noget . . .

1854 10/6 . . . O. Semper havde i stæden for at forhøje prisen lidt paa det, der kunde kiøbes med de andre, sat samme ned og i stæden for 18 s. beste uld, maatte nu kun gives 17 s. Theodor kand altsaa intet kiøbe, hvilket er ret ærgerlig, da derved tabes vores gode renomé. Skrev et temmelig lang brev til den gamle Semper og satte ham tingene i sit rette lys, men som vel kuns vil hielpe lidt, thi mand troer at kunde nedtrykke prisen saa lavt, som mand vil, og Schwedler, Semper, Buckop herom har forenet sig, tillige fast ingen andre kiøbere af nogen betydenhed er tilstæde . . .

Havde den fornøjelse [i Højer] at treffe sammen med grev Schack fra Schakkenburg, der med grev Lerke fra Lerkenburg og frue Stemann kom fra Silt og ville hjem; underholdt mig noget med grev Schak, der viste sig særdeles venlig og human, den anden derimod tilbageholdende og stolt. Havde tillige den fornøjelse at læse i den Berlingske tidende min fødselsdag med dagebogs iubilæum anført og meget behagelig omtalt, hvorved mit gode navn og rygte hæves . . .

1854 12/6 [Munkebro] . . . ægrede mig over den lumpne O. Sempers fremfærd. Efter overenskomst med Schwedler, som han skrev, havde de sat prisen 1 s. ned, hvorefter Theodor havde at rette sig, men Schwedler vedblev at kiøbe til forrige, vel og højere priser, og Theodor stod der soin en narr og maatte see, at Schwedler med andre kiøbere frasnappede ham fast alt uld, ligesaa i Klixbøll. Og det fortryder mig at have blandet mig i denne handel som med dette menneske i aar, hvorved mand kuns høster ærger og fortræd, svækker sin gode renomé.

Theodor traf ieg ikke hiemme; flere kiøbere have nu indfundet sig. Peltzer, som Carsten Lorenzen i Detzbøll kiøber for, ventes disse dage selv hertil. N. Pedersen har for egen regning

kiøbt circa 6000 ₧, men vil nu ey kiøbe mere; i Munksbrüch er til dato kiøbt circa 12000 ₧.

Det glæder mig ellers, at flere kiøbere ere fremstaaede, og at de altonaer herrer ey faaer prisen saa dybt nedsatt, som deres haab og hensigt var, ieg altsaa bliir befriet for at kiøbe for egen regning, hvilket var mit forsæt for paa nogen maade at opret-holde prisen til gavn for det almindelige.

1854 13/6 [Munkebro] . . . Ja! det er saadan virrvar med den-
ne uldhandel, og er ieg en narr, at ieg i mine gamle dage be-
fatter mig dermed, helst da ieg for mit udkomme skyld Gud lov
ey har dette behov, tillige har samlet nok for mine børn . . .

1854 16/6 . . . Mine sønners nye fabriksbygning blev reist i
dag, 15 fag, 2 etage, der falbyder en smuk skue . . .

1854 17/6 . . . Der var i aftes som natten reesthøtte, som
mand kalder det, hos mine sønner, hvor over 100 mennesker vare
tilstæde, der havde en lystig nat, til dels først kl. 7 morgenen
gik hjem; vi lagde os kl. 12 til hvile . . .

1854 19/6 [Højer] . . . O. Semper erklærede kuns at ville
modtage de 2000 ₧ uld a 21 s., Theodor havde kiøbt, naar fader-
ren tilstaaer det, og er det mig ret ærgerlig, at Theodor havde
gjordt denne handel, som det derimod glædede den unge Semper
her at have funden leilighed til at kaste skygge paa os og re-
vangere sig. Ieg erklærede da ogsaa at ville have mig forbe-
holden at beholde det hele kiøbte parthie for egen regning, og
Gud veed, hvad dette vrøvlerie tilsidst vil føre til. Aldrig mere
vil ieg have med denne nedrige, falske, unge Semper at bestille,
og Gud lov, at ieg for samme ey tør nedbøye mig. — Vores gode
navn og rygte vinder ellers herved, og som Schwedler med Sem-
per er forhad, have vi end mere vunden i høyagtelse, bliir saa
venlig hilset af alle, rige som fattige, vi komme i berørelse med,
alle dem, der see og kiende os, og dette io da en trøst for os igien
som erstatning for det ubehagelige, vi have at døye . . .

1854 28/6 . . . Uventet besøg af grev Schack fra Skakkenborg
og kammerherre Stemann, der kom ridende hertil, kort før ieg
ville tage hjemmefra . . . Ieg lod mig ikke fraholde at tiltræde

min forehavende reise til Munksbrüch, men tog kl. 12^{1/2} hiemme fra . . .

1854 29/6 [Munkebro] . . . Hørte til min fornøyelse at grev Skak med kammerherre Steman havde moeret dem got her og først kl. 6 vare tagne herfra . . .

1854 30/6 . . . Uldhandelen blev denne maaned ikke endt; paa mine 3 stationer blev kjøbt 44000 $\mathcal{R}$, i Høyer som i Husum fik ieg i aar intet kjøbt . . .

1854 3/7 [Holstebro] . . ., hvor W. Nissen kort før var ankommen, men har ingen uld kjøbt, ligesom der intet vil blive kjøbt, da i stæden for at ulden er falden i prisen overalt andre steder, mand her forlanger mere. Prangerne havde kjøbt til 15 s., og der er kuns tab at vente ved at gjøre indkøb til slige priser. Min reise hertil altsaa er forgieves ligesom Wilhelms . . .

1854 6/7 . . . Min reise til Holstebro var, hvad det kommercielle angaar, uden nytte og kostede kuns tid som penge, men dog glæder det mig at have giordt denne tour, der ved den venlige modtagelse, ieg overalt fandt, saa meget tiente til opmuntring af sind og tanke, derved saa glad og roelig tilbagekaldte den forgangne tid.

Her var i forgaars megen vrøvl, da lieutenant Hammer med familie og paarørende samt præsten fra Høyer, pastor Momsen, paa eftermiddagen vare her, 3 læs, og var ieg vel tilfreds med ey at have været hiemme.

1854 13/7 . . . Vi havde denne eftermiddag et ret kier besøg af kammerherre grev Sponneck med frue samt herredsfoged Thorup og kone, hvilket giensidig moerede os . . .

1854 27/7 . . . Mine sønner har besøg af organist Hansen i Ribe, som med deres bistand vil paa søndag i kirken i Kloster give music underholdning . . .

1854 30/7 . . . Var til kirke i dag. Tog eftermiddagen med vores moder, Trina, Trenckners kone og Theodors Stine til Kloster, hvor organist Hansen gav kirkeconcert understøttet af vore musikker her fra. Der var temmelig mange tilhørere, for en deel lang vei fra, og passede det smukke veyr saa godt. — Det

lod til mand havde funden sig tilfredsstillet ved foredraget, og saa gav det for Hansen en smuk lille indtægt . . .

1854 3/8 . . . Organist Hansen tog endelig herfra og maae have det got her, da han dvæler her saa længe . . .

1854 11/8 . . . Doct. Wolters besøgte mig og skulle vel efter Nagels opfordring doctere paa mit been, men ieg takkede herfor og vil efter muelighed lade naturen raade . . .

1854 13/8 . . . Mod aften musicunderholdning med blæsende instrumenter i vores saakaldte skov, hvilken ved det yndige veyer tog sig deilig ud og tillokkede mange tilhørere . . .

1854 24/8 . . . I Tønder alt saa død og stille, ey der som i fordoms dage. Besøgte kuns Radoor og Nagels enke af gamle bekjendtskaber, og fandt vi os ey opmuntrede til at dvæle længere der, som vore forretninger fordrede.

1854 27/8 . . . Vore tre sønner med Carl Wulff, Carl Trenckner, med smeden og sønner toge denne morgen over Ballum til Röm at give der musicunderholdning, hvorved mange blev glædet som moeret . . .

1854 5/9 . . . Efter at have sovet i 2 nætter og en dag kom ieg endelig denne formiddag af sengen, men var meget matt og afkræftet . . .

1854 10/9 . . . Min kone og børn . . . tog middagen til Møgeltønder, hvor der gives kirkekoncert til beste for Wisbye forfaldne og nedbrækkede kirketaarns nye opbyggelse . . . Det var i Møgeltønder overfyldt af mennisker at høre kirkemusikken, saa kirken ey kunde rumme alle, og gav dette for Wisbye kirke-taarn bygning en langt større indtægt eller understøttelse end mand kunde have ventet, 90 rdlr. r. m., saa mine sønners med-hjelperes bestræbelser ey var forgieves . . .

1854 28/9 . . . Paatænkte denne dag 1809, hvor min gode kone kom hertil og betraadte hendes nye hjem, med tak til Gud, der havde givet mig en saa kierlig, troe som forstandig, flittig, bestræbsom ledsagerinde paa min løbebane. Ja! uden hende ville livet kuns have havd liden værd for mig, hende har ieg mit livs største glæde at takke . . .

Ia! vel sielden findes et saa lykkelig ægteskab og Gud lov, vi

vide at skatte samme, som med taknemmelige hjerter vi ogsaa anerkjender og skatter Herrens vise førelse, der ved saa lang en frastand af fødeegn dog lod os blive forenede . . .

1854 30/9 . . . En tærskemaskine var hos Mattis Andersen i gang i dag . . .

1854 10/10 . . . Meget overrasket blev ieg ved at læse i Berlings tidende, at ieg paa kongens fødselsdag var bleven beæret og benaadet med ridderkorset og faar altsaa nu to hæders-tegn at smykke mig med. I min stand og stilling er der vel ingen i landet, der har slige bæringar at glæde sig til, men som ieg vel ey længe vil kunde gjøre brug af, thi mine dage ere io talte. Dog! som Herren vil.

1854 11/10 . . . Brev fra Nagel og Dora med gratulation til mit ridderkors, der staaer i vente; Mikkelsen, siden sønnen, komme ogsaa at gratulere, men Anthon der som sædvanlig aftenen indfandt sig paaagtede dette ikke, skjøndt det i gaar var bleven ham bekiendt, og fixerede ieg ham dygtig herover.

1854 15/10 . . . Besøg af herredsfoged Thorup til gratulation, sært at præst og degn ikke vise denne artighed . . .

1854 16/10 . . . Besøg denne eftermiddag af Christiana og Pedersen, der kom for at gratulere til ridderordenen . . .

1854 17/10 . . . Brev . . . fra broder præst i Ries med gratulation. I mange aar har samme intet ladet høre fra sig, men har da nu overvunden sig at fremkomme med lykønskning, hvilket dog er mig kiert . . .

1854 27/10 . . . Theodor med Niels vare i Tønder at kiøbe kree og kiøbte 2 stude, 140 rdlr. Ferd. var ogsaa der og kiøbte en slagtekoe for 45 rdlr. crt. Urimelig dyre ere alle kreature denne tid.

1854 10/11 . . . Ferdinand tog . . . til Apenrade for at tilstille minister Tillisch mit takkebrev [for ridderkorset], hvilket [jeg] endnu tilføyede noget. Gid samme maatte finde gunstig som venlig modtagelse; ieg har ikke smigret eller hyklet, men oprigtig ligefrem sagd, hvad ieg følte, tænkte og meente, hvilket io holder længst igien, som ogsaa hidtil har funden biefald hos de høyststaaende . . .

1854 13/11 ... Ferd. [og] Theod. kom mod aften hjem fra Ries, Apenrade, hvor de havde moeret sig got, mit takkebrev til minister Tillisch funden venlig modtagelse; der havde været megen herlighed og stads at see, og havde mand ogsaa i Apenrade som allesteder i hertugdømmene, hvor kongen kom, giordt alt muelige for at tilkiendegive glæden over høystsammes besøg ...

1854 30/11 ... Her i landet alt roelig, og lader de forskellige sig modstaaende parthier det Gud ske lov bevende ved snak. Kongens reise til hertugdømmene vakte megen sympathie for ham der.

1854 1/12 ... Der var stændervalg i Bredebroe i dag; de fleste stemmer fik Niels Andersen i Forballum ...

1854 4/12 ... Ieg gjorde min vandring til Wallenberg [og] Bredebroe. Stændervalg forrige fredag blev der omtalt med taler og yttringer ved denne leilighed, hvoraf ieg vil fremføre nogle ordvexlinger mellem præsten fra Randerup og herredsfoged Trøy fra Föhr. Første, der holdt med de antiministerielle og ville folket skulle raade og styre roret, sagde blandt andet. — Folkets villie er Guds villie! men her faldt Trøy ham i ordet og sagde: Hvor kand De som præst tale saaledes? Paatænker De ikke Christi korsfæstelse? Var dette ikke folket, der ville hans gruesomme død? Dommeren derimod erklærede ham for uskyldig. — Præsten vidste intet at svare herpaa.

1854 15/12 ... Officiel bekiendtgjørelse, at ministeriet er gaaet samtlig af, et nyt valgt og indsat; ieg levede i det haab, finantsminister grev Sponek ville være forbleven paa sin post ligesom cabinetssecretair og minister Tillisch, men dette haab gik ey i opfyldelse, hvilket gjør mig meget ondt, og har efter min anskuelse landet især Sponek for finantsbestyrelsen meget at takke; neppe faae vi en saa duelig mand paa denne vigtige post igjen.

1854 26/12 ... Var til kirke i dag for at ofre, men hvor

1854 1/12. Stændervalg = folketingsvalg.

1854 4/12. Trøy = fejlskrivning for birkedommer på Vesterland-Før og Amrum Hans Trojel.

præstens sære tale kiedede mig og havde første gang mit ridderkors i brug . . .

1854 31/12 . . . Aaret var i det hele velsignet, afgrøden rigelig og kom alt, høe som korn, tørt og got i huus.

Formedelst kriegten vare priserne derved høye af alt, hvad der hører til livets ophold. Rug 13 á 15 mk., byg 10 mk. á 11 mk. 8 sk., havre 7 mk. 8 sk. á 9 mk. 8 sk., boghvede 8 mk. 8 sk. á 9 mk., hvede 20 mk. á 21 mk. Kiød kostede her 5¹/₂ á 6 sk., smør 8 á 9 sk., hæste med alle kreature vare overdreven høye i priis, og er det en særdeles gunstig tid for landmanden, der har at sælge, men derimod en svær trykkende tid for mindre mand, der skal kiøbe, især dette for kiøbstadbeboerne.

Penge strømmede ind i landet og var der nok i cirkulation, der tilveiebragde en overordentlig stigen af landeiendomme, der betales med lige saa mange tusinde som til sin tid hundrede . . .

Her til lands lever mand Gud skee lov i fred og roe, skiøndt der io ogsaa her gives parthier, hvilket foranledigede at et ministerskifte fandt sted, derved dog alt i roe og orden. Mellem de forskellige nationaliteter finder disværre ingen harmonie sted. Mynteforandringen gav stoer misnøye i hertugdømmene, ligesom paa sine steder det danske sprogs fremtvingelse.

1855

1855 3/1 . . . Det smukke veyr passede got for en concert i Wisbye, der blev afholdt til beste for den nedfaldne og afbrudte kirketaarn. Ferd., Theod., Carl vare som musikere der, men som vel kuns vil bringe lidt til kirken ind . . .

1855 7/1 . . . Det fornøyedede mig af bladene at see, Sponek bliver i function som director for toldvæsenet og uden at være afhængig af finantsministeren, saa denne virksomme mand endnu kand vedblive at virke til gavn for landet, skiøndt frielig ey i den grad som før; dog mueligt han endnu engang kand

---

1854 31/12. Krigen = Krimkrigen 1854—56 mellem på den ene side England og Frankrig og på den anden side Rusland.

komme ved roeret af finantsbestyrelsen, hvilket efter min anskuelse for landets vel var at ønske.

1855 11/5 . . . Besøgte adskillige i Tønder og købte adskiligt, saa at reise did kuns koster penge . . . Hørte at een havde maattet betale 10 rdlr. brøde for at have udgivet en sechsling. Radoor stod ogsaa under tiltale for ey at have villet fremligge sine bøger for de sidste 4 aar [i] en ham uvedkommende sag angaaende, og kand mand denne tid glæde sig at boe paa landet . . .

1855 12/1 . . . Boe Hansen døde i en alder af 61 aar 4 m. Der var talrig følge og selskab, vel 80 personer og megen støy, for en slig sørgedag efter min anskuelse saare upasselig, mig kiedede dette . . .

1855 16/1 . . . Uventet besøg af Dora og hendes mand og staaer det Gud skee lov bedre med dem som forrige aar disse dage. Tegnede for 3 actier á 100 rdl. r. m. pr. actie til anskaffelse af et dampskib 30 á 35 hæstekraft, som skulle gaae mellem Husum og Høyer, anliggende øerne som forskellige steder underveys. Betalt heri 5 rdlr. pr. actie. Hochb. [og] Ferd. tegnede for to, Carl 1 . . .

1855 2/2 . . . Gang i marken og til Bredebroe, hvor ieg hørte, at Peder Jepsen i Brøns er død i en alder af 70 aar, den sidste af mine reisefæller i udlandet i de senere af mine reiseaar, og skiøndt vel den ældste har ieg dog overlevet dem alle og staaer nu saa ene tilbage.

1855 22/2 . . . Det var Peders dag i dag, om hvilken det efter gammel sagn heder: Finder han en broe (nemlig iis), da brækker han den, men finder han ingen, da ligger han een. Dette stadfæstes ey i aar, thi den lagde iisbroe bliir end mere forstærket . . .

1855 3/3 . . . Der var landmandsforsamling i Wisbye i dag; ingen af os der.

1855 4/3 . . . Hochberg fik i dag kniplinger fra Andreasberg, hvoriblandt et deilig stykke 12 alen, fine brede, meget got

---

1855 12/1. Bo Hansen, gårdmand i Brede, d. 5/1.

giorde som yndig mønster bestemt for dronningen i Hanover, men først at sendes til Pariser udstilling . . .

1855 14/3 . . . De gienstande, mine sønner sender til denne verdensudstilling i Paris, gik med posten til Hamburg herfra i dag: 20 stk. kniplinger, som W. Nissen skulle ligge nogle stykker til, 1 stk. bomuldstøyt med smukt prøvekort, 6 tørklæder, bomuld-, silke-, uldlinnet og 2 stykker forklæder, 6 veste. Ieg med vores moder glædede os denne eftermiddag at tage alt i øyesyn, og troer ieg mine sønner kunde være stolte af deres frembringelser, der gjør vores land ære. Gid samme nu maatte finde i Paris samme anerkjendelse som for 2 aar siden i London. — Den lille Brede by vil da ogsaa i udlandet blive bekiendt og hædret.

1855 15/3 . . . Der var forsamling i Bredebroe angaaende jagdfriheds tilkiøbelse, men hvoraf de mange tilstædeværende alle paa een nær sagde nei . . .

1855 20/3 . . . Brev fra Nagel med 1. termin udredning af dampfskibsfartanlæggelse mellem Husum Høyer etc. 15 rdlr. r. m. for 3 actier.

1855 22/4 . . . Skrev til H. Nagels onkel F. Muus i Kiøbenhavn og tilbød garantie for sammes betydelig tilgodehavende hos sin neffe med forpligtelse for mig som mine arvinger aarlig at afbetale 1000 rdlr. r. m. første termin mikkelsdag d. a. eller før, hvis han ville.

Ia! Nagel er i sandhed en gieldbunden sven, og har den gode Dora i denne henseende ingen brilliant parthie giordt; dog lige-meget, naar hun ellers føler sig lykkelig og tilfreds, hvilket Gud skee lov er tilfældet, saa vidt ieg kand bedømme det. Penge og rigdom allene gjør ey lykkelig, og Gud lov, at ieg kand yde den nødvendige understøttelse. Mine sønner toge eftermiddagen til Wisbye, hvor de hos Beck traf sammen med deres søster og tilstillede hende benævnte mit tilbud og forpligtelse, hvorved hun blev saa glad. Som ieg hør, skal hendes mand have havd i sinde at sælge sit apothek og tage bort fra Høyer, hvilket ville være smertelig for den gode fromme Dora . . .

1855 3/5 . . . Den ulykke tildrog sidste nat i Harris, at 2de

gaarde afbrændte der, Hans Møllers og Niels Truelsens, og skulle kreature paa et par hæste nær være indebrændt; sørgelig dette især denne tid, hvor kreaturene ere saa høye i priis. 70 skulle være brændte med alle avlsredskaber, ald løsøre og intet være reddet; i nøgen tilstand maatte mand søge frelse livet; en barn-pige skal imidlertid være borte, og veed mand intet om [hende].

1855 15/5 . . . En daguarreotyp portraitmaler Weicht fra Schlesien kom hertil og begyndte med vores moder og Ferdinand. Hvor er dette dog en forunderlig opfindelse, for mig ubegribelig og et sand tryllerie . . .

1855 18/5 . . . Var ogsaa noget hos Beck. Besaa sit omfattende teglværk, der nu er i fuld gang og bliir med omsigt dreven ligesom ogsaa sin aggerdyrkning . . .

1855 20/5 . . . Gik siden til Harris, hvor ieg overgav Lorens 40 spec. eller 80 rdlr. r. m. at tilstille de brandlidte gaardmænd H. Møller og Truelzen samme i morgen for at glæde de afbrændte lidt paa vores gode moders fødselsdag . . .

1855 28/5 . . . Medgav Nagel min uldhandelafskeed at lade rykke ind i Husum og Itzehoe ugeblade, paa det mand ey forgieves skal vente mit komme og glædte mig til med ære at kunde afskeed tage, forvisset om, at dette vil vorde beklaget af mange, da allevegne fra tilkiendegives, hvor meget mand ønsker, ieg med mine sønner maatte vedblive at kiøbe, og vil mand vist meget savne os, men denne tid er for os forbie og got samme har vedvaret saa længe. 1829 begyndte ieg min uldhandel, og fandt ieg stadfæstet, hvad ordsproget siger: *Ald begynd er svær!* Ieg blev opmærksom paa denne udførselsartikel, der kunde bringe som til dels bragde mange penge i landet, og som især derved interesserede mig, fordi fattige som rige havde deel heri. Men de faae kiøbere, Altona [og] Hamb. garnfabrikanter havde handelen saa gandske i deres magt, forenede sig om de laveste priser, hvorved det for vedkommende, da landleien blev dyrere, ey kunde lønne sig at holde faar, og faareflokken svandt til en trediedeel.

Ieg besluttede mig nu til at tage deel i uldindkiøb uden at

1855 15/5. Daguarreotyp = forløber for det moderne fotografi.

vide hvorhen dermed og gjorde forsendelser til forskjellige lande i Tyskland ligesom til Holland, England etc. uden at dette bragde nogen gunstig resultat, saa billig prisen ogsaa var. Den første uld, ieg ved Iacobsen i Chr. Albr. kog lod kiøbe, kostede $7\frac{3}{4}$ s. Ieg paatænkte nu Frankrige; et handelshuus i Rouen, Toisiel & Fils, blev mig af en bekiendt i Hamburg opgiven, og sendte ieg nogle sække did. Med fragt, told og kostninger var indkiøbsprisen kuns 12 ls., og dog tabte ieg 4 s. á £, idet kuns 2 ls. blev mig gotgiordt igien.

Men vores eideruld var paa den tid gandske ubekiendt i Frankrige, men fandt ved at komme i brug biefald, og blev ieg aaret efter opfordret til at giøre nye forsendelser did, men paa egen regning, hvortil ieg da og i forening med Emmanuel & Søn bequemme mig og gjorde atter en sendelse til Rouen af 10 000 £, hvorpaa intet blev tabt, men heller intet fortiendt; dog bragde dette siden gode frugter, thi mand lærte nu i Frankrige vores eideruld kiende, der egnede sig saa got til forfærdigelse af fabrikgienstande der, og stoer blev siden opdrag til indkiøb, saa det tabte for mig blev overflødig erstattet ligesom til gavn for det almindelige. Ulden steg til det tredobbelte i priis, og faaretallet blev derved to trediedele forøget.

At ieg ved mine betydelige indkiøb saa meget biedrog til at hæve uldprisen, derfor blev ieg frielig forønsket af mine medkiøbere, men saa mange, mange sælgere takke og velsigne mig derfor, og vil min virksomhed vist længe blive i erindring hos mange, ligesom ieg ogsaa vil ofte glæde mig hertil, glæde mig til den velvillie, troe og tillid, ieg med mine sønner overalt fandt, hvor ingen strid og splid fandt sted, saavel med hensyn til priis som vægt og uldens beskaffenhed, som mand med faae undtagelser bestrebte sig for at levere uforfalsket reen, tør og god; tillige at vi til samme priis fast stedse havde fortaget og mand da helst solgte til os.

Ieg trak mig fra begynd af, eller da ieg var kommen igang med denne handel, heller ikke som mine medkiøbere saa læt tilbage, men blev ved at kiøbe saa længe, der var uld at faae, og dette yndede mand saa got.

En lykke, at ieg kom i forbindelse med Emanuels i Hamburg, Beneke i Lille, Pauls i London etc. Mine indkiøb ville ellers ey kunne have naaet den høyde, der steeg til 100 000 á 150 000 R eideruld, foruden 50 á 80 000 R iydske uld, og saa megen uld har vist ingen her til lands nogensinde kiøbt, hvilket ogsaa for den kommende tid neppe af nogen vil skee, og glæder det mig at have afbenyttet den beleilige tid, virket medens det endnu var tid og dag, saa ieg nu tør sige ved dette som ved mine øvrige idrætter: Efter endt arbeide er god hvile. Nu i alderdoms dage med god roelig bevidsthed kand [jeg] begive mig i stille roe, hvor slige beskæftigelser ey mere ere tilsigende og glæde mig ved at kunde med roelig bevidsthed kalde den forgangne tid tilbage i mit minde, tillige glæde mig til at see og vartage, mine sønner følger faderens spor. Maatte deres bestræbelser vorde saa rige lønnede, som mine ere blevne det.

Mueligt det i sin tid kand glæde og interessere mine efterkommere at læse denne min afskeedspræken, og gid de da maatte følge samme spor, søge gavne ey allene sig selv, men tillige efter kræfter at fremme deres medmenneskers, det almindelige vel. Dette ønsker ieg af hiertet.

1855 14/6 . . . I Bredebroe var stændervalg i dag, hvor N. Andersen, Forballum blev valgt igien; ingen anden havde indfunden sig for at blive valgt, ogsaa var der kuns faae vælgere . .

1855 18/6 . . . For at forsøge blanding med mergel i vores iordmødding fik vi i dag af mine sønners Boring fenne 16 læs hiemkiort, og troer ieg, at denne blanding vil være til gavn, som paa denne maade mergel best anvendes, der allene uden blanding kuns pirrer og udtømmer iorden, virker vel i nogle aar, men efter nogen tids forløb stadfæster, hvad ordsproget siger, at samme gjør en rig fader, men en fattig søn. Min mange aars vartagelse i ind- som udlandet har stadfæstet dette . . .

1855 26/6 . . . En daguerrotypist, Weicht ved navn, fra Schlesien aftog mig med min kone, ansigt med øvrigt af vores udvortes 2 gang, mig allene ogsaa to gang; flere gange have vi sat

Jens Wulff
(Fotografi, formentlig 1855)

før, og er det forunderlig som ubegribelig, hvorledes sit billede kand fremstaae ved blot at see ind i et glasrør og dette i en 10 til 12 fods afstand. Hvad bliver der dog meget opfunden til vore tider . . .

1855 11/7 . . . Breve fra W. Nissen, Holstebroeg og Quedens i Ribe med beretning, at Nørups enke har betalt de skyldige 1664 rdlr. r. m. og har der for sikkerhed intet været at befrygte. Skade at W. Nissen vel ey vil have brug for disse penge, da det med uldkøb kuns gaar daarlig, idet prisen er ham for høy. 50 skk., 16 000 t havde han dog kiøbt. Denne uld har næsten samme priis som mærskulden, hvilket io er urimelig (17 s.) og egner sig efter slig priis ey til speculation . . .

1855 15/7 . . . Vore sønner med øvrige vare i Medolden, hvor en musicfest ved dem blev given og afholdt. Circa 400 tilhørere havde indfunden sig, og der var stoer jubel og glæde, saa mine sønner med hielpere fandt deres bemøyselse at glæde og fornøye behørig anerkiendt og skattet . . .

1855 17/8 . . . Tog til Tønder, hvor ieg siden 21. märz ey havde været og fandt overalt glad som venlig modtagelse; selv underveys hattede fast alle, der bemødte mig og maa hos folk være saa bekiendt som agtet, hvilket at vartage glædte mig, som dette ofte har været tilfælde, og er det vist kuns faa af min stand, der bliver slig udmærkelse til deel . . .

1855 25/8 . . . Eftermiddagen blev vor aabne lade eller hisse-skuur reist, og bragde forskiellige piger til sammes prydselse til smukke blomsterkrandse, aftenen et lille reisegilde . . .

1855 31/8 . . . Den nye bisp Boesen var her i dag til kirkevisitation og uagtet den travle tid indfandt sig dog mange tilhørere og kirken var got besat, hvilket glædede bispen, men behandlingen af sit retfærdiggjørelses thema, saavel hvad først præsten, siden han paa saa streng orthodox maade foredrog, havde ikke mit bifald, og . . .

1855 22/10 . . . Kiorte eftermiddagen til Kloster . . . Fandt det i Kloster meget dødt og øde og ved sammenligning langt meer liv i vor lille Brede bye.

1855 7/11 . . . Gang . . . til aen at besee anligget der til et vandhiul at bringe vand op til overriisling af Theodor Mikkels enge. Besaa tillige der forskiellige vandledning, som ieg fandt betænksom og got anlagde . . .

1855 12/11 . . . Gang til vandhiulet ved aen. Vandhiulet var i gang og alt nu færdig. Gid dette anlæg nu maatte svare til forventning og vandet overrisle en streckning, som denne kunstvandledning er anlagd for; ieg befrygter, at vandmassen ey vil være tilstrækkelig . . .

1855 28/11 . . . Læste i Berlings tidende, at mine sønner

1855 31/8. Dagbogstilsførslen er ikke fuldstændig, idet der i dagbogen mangler nogle sider. Optegnelserne begynder først igen d. 14/9. Endvidere mangler nogle sider, omfattende 23 9—4/10.

ved Pariser udstilling, ligesom før i London ere blevne medallie tilkiendte, hvilket meget glædede mig . . .

1855 5/12 . . . Mine sønner havde denne efterm. besøg af Beck og den unge Knudsen til musicunderholdning. De vare ledsagede af deres koner . . .

1855 31/12 . . . Dette aar bragde ey saa rigelig afgrøde som forrige aar, dog kand mand i det hele være tilfreds og takke Gud for, at samme i vort land ey faldt ringere ud, helst da tilførsel fra andre lande ey var at vente. Den vedvarende krieg fortærer og fordyrer alt som hindrer ald frie kommunikation. Kornpriserne vare ved aarets sluttning meget høye, rug 20 á 21 mk., byg 14 á 15 mk., havre 8 á 9 mk., boghvede 12 á 13 mk., hvede 24 á 25 mk., og er det en gunstig tid for hvem, der har at sælge, men trykkende for mindre mand og for dem, der skal kiøbe, en sørgelig tid især for stadbeboerne, ogsaa kiød som flæsk meget dyre, kiød 6 á 7 s., smør 9 á 10 s., og kand mand glæde sig til for det meste selv at kunde frembringe, hvad mand i huusholdning behøver.

Kreaturene vare i overordentlig høye priser, især hæste, hvor 200 rdlr. crt. var middelpriis for arbejdshæste, og er det en gylden tid for landmanden, der har at sælge, men naar krieggen ophører, vil det vist ogsaa hermed tage en anden vending til skade for mange, men til gavn for flere . . .

Hvad familieanliggende angaar, da havde vi Gud skee lov sundhed at glæde os til. Tænkelig var vores kiere Ferdinands givtermaal den 26. sept. Gid denne dag stedse maatte vorde paatænkt af ham og egtefælle med glæde og tilfredshed . . .

1856

1856 5/1 . . . Anders Iversen, den ældste her i byen som i sognet, døde denne aften; han opnaede en alder $89\frac{3}{4}$ aar; vel ham med stakkels kone og datter, at han er udløst. Nu er ieg den ældste her i byen som vel i sognet og vil vel snart ogsaa blive bortkaldt herfra — min sidste tandstumpe tabte ieg i dag.

1856 22/1 . . . Hochberg antog sig et lille pigebarn fra armhuset, 10 aar gammel, Laura ved navn, hvis moder ligger dødelig, faderen som mormon er reist til America og forladt familien . . . Gid det gaae ham [nemlig Hochberg] med dette pigebarn, som det gik mig med drengebarnet Wilh. Nissen, som ieg i en alder af 6 aar i sørgelig forladt tilstand antog mig og ved min kones kierlige bistand lod danne og opdrage, og som saa got har svaret til vores haab og forventning . . .

1856 30[1 . . . Afgav til Nagel at tilstille Matthiesen 225 rdlr. r. m. det husummer dampskib mellem Husum og Høyer angaaende og ere mine 3 actier á 100 rdlr. nu indløste, ligesaa mine sønner 2 actier, Carl Wulff 1, hvorfor ogsaa 225 rdlr., mig medgiven, bleve Nagel behændigede . . .

1856 5/2 . . . Tiggerbrev fra Henriette Johansen, Aarhus, skreven i Kolding.

1856 10/2 . . . Ferdinand tog med Beck og Knudsen til Ribe iernbaneretning angaaende.

1856 11/2 . . . Ferdinand kom med Knudsen og Beck alt middagen hiem fra Ribe og funden overensstemmelse der med deres anskuelse som plan iernbane angaaende. Mand vil nu een af dagene til Tønder i samme anliggende, og glæder det mig, at ogsaa mine sønner deeltage i dette anliggende og søge fremme samme, hvilket vist ved at komme til udførelse ville fremme vesteregns vel og forøge dens velstand . . .

1856 14/2 . . . Hochb. [og] Ferd. komme middagen fra Tønder, hvor de som i Ribe havde funden venlig modtagelse; amtmand grev Reventlow især viist sig venlig, aaben og fortroelig, og blev mand enig om at forfare overensstemmende med hensyn til petitioner om iernbanens retning. Knudsen [og] Beck vare ikke med, da det var dem for tydsk der, de for de tøndringer for danske. Dette er Gudlov ikke tilfældet med mine sønner og mig, ligemeget om vi ere i tydsk eller dansk omgivelse, vi nyde overalt samme venlige fortrolighed. Mine sønner vinde iøvrigt ved denne deltagelse i iernbanesagen i renomé . . .

1856 5/2. Henriette Johansen er datter af landinspektør Poul W. J., Århus, og datterdatter af Hans Wulff.

1856 16/2 . . . Læste et brev, Ferdinand havde skreven til etatsraad Westenholtz i Kiøbenhavn iernbane angaaende, tillige et fra Hochberg til Staatsdame von den Decken, dronninge-overhofmesterinde i Hannover kniplinge angaaende, tilfærdiget i Andreasberg med dronningens navnetræk, hvilke begge breve havde mit bifald . . .

1856 24/2 . . . Var første gang dette aar til kirke i dag, men præstens *vantro*e præken tilsagde mig ikke og vil for nogen tænkende neppe have været opbyggelig. — Hvor anderledes vare p. Lautrups taler . . .

1856 27/2 . . . Der var forsamling i Bredebroe iernbanen angaaende, hvor mand om iernbaneadressen got enedes. 4re Riber med Beck, Thorup etc. vare til middag hos Ferdinand, og forbleve de Riber natten her. Jeg var ikke tilstæde ved forsamlingen i Bredebroe . . . Ferdinand havde den ære at blive valgt som deputeret ved iernbanesagen tillige med Beck og Knudsen og kand nu komme til at giøre en reise til Kiøbenhavn. Der spildes megen tid herved, gid det kuns maatte føre til noget.

1856 7/3 . . . Vore sønner toge i sælskab af Beck alle 3 til Ribe især i iernbaneanliggende . . .

1856 8/3 . . . Besøg af amtmand, grev Reventlau i Tønder med frue og grev Levetzau, landfoged paa Sylt, der kom at bese mine sønners fabrikvæsen, men dvælede kuns et par timer her og vare meget venlige [og] artige folk. Skade at mine sønner ey vare hiemme . . .

1856 9/3 . . . Vore sønner med Beck kom mod aften hiem fra Ribe, hvor de have moeret sig som moeret andre med music-underholdning til dels got og funden saare venlig modtagelse . . .

1856 24/3 . . . Var til kirke, hvor Georg Wulff prækede, men som ieg ey kunde høre og forstaae, da hans stemme var for lau for min svækkede høre'se, talen var ogsaa for rask og gesvindt, dog var han ret frie og uforknyttet. Talens indhold fandt ogsaa manges biefald . . .

1856 16/2. Westenholtz = folketingsmand, senere finansminister Regnar W. til Matstrup, der var den engelske jernbaneentreprenør M. Petos tillidsmand her i landet.

1856 30/3 . . . Conciperede et brev til kongen, som Ferd. skulle overbringe. Begyndt paa et brev til grev Sponek ogsaa at medgive Ferd. . . .

1856 2/4 . . . Ferdinand begav sig som depu[te]ret for ansøgning hos regieringen i iernbanesagen og tog til Tønder for der at treffe sammen med de andre 11 og ville til Flensburg i dag, morgen pr. dampskib til Kiøbenhavn, medgav mit brev til kongen. Gid deres hverv maatte føre til noget, og ansøgningen vorde paaagtet . . .

1856 14/4 . . . Ferdinand var hiemkommen, ligesaa Hochberg. Det var gaaet Ferdinand med consorter ved deres sendelse til Kiøbenhavn i iernbanesagen ret got og funden hos kongen en meget naadig, venlig modtagelse, mere interesse for dette anliggende end mand havde ventet. Ogsaa kongens gemalinde blev hilset af deputationen. Vi vil nu see, hvad dette fører til og resultatet for vesteregnet bliver, ifald dette iernbaneanliggende kommer til udførelse . . .

1856 6/5 . . . Provst som amtmand vare i dag her til skolevisitation; ieg var indbuden ved bordet at forøge selskabet, men havde ingen lyst hertil, og saa havde vi selv besøg af vore kiere høyringer, som ieg ey kunde eller ville fierne mig fra . . .

1856 12/5 . . . Vores moder med Theodor, Ferdinand og kone toge denne formiddag til Ries, hvor mueligt et betydeligt hverv kan finde sted . . . Dvælede noget ved pastor Lautrups med kones grav og mindede samme med taknemmelig, vemodig hierte, beklagende de hedengangnes savn, der saa troligen deelte sorg som glæde med mig og vi saa gandske stemte overens i vore anskuelse som følelser; til sin tid at komme i berørelse og forbindelse med dem kand ieg derfor ansee for et af de lykkeligste af mit livs begivenheder.

1856 15/5 . . . Skrev et temmelig lang brev til broder præst, men som vel ey vil glæde ham, da heri sandes, hvad ord-sproget siger: Som mand raaber i skoven, faar mand svar.

Vores moder med følge kom denne eftermiddag hiem fra Ries, hvor hun med øvrige havde moeret sig got . . .

1856 16/5 . . . En vigtig familiebegivenhed blev mig berettet

i dag. Theodor er forlovet med sin onkels datter Amalia i Ries. Gid denne forening maatte føre til hæld, lykke og glæde for begge, hvilket ieg saavel ønsker som haaber.

1856 23/5 . . . Da vi ville gaae hjem, fik Carl brev fra sin søster med den sørgelige beretning, at deres fader var bleven rørt af et slag eller appoplecksie, endnu ey død, men ringe haab til liv og bedring, hvilket den gode Carl tog sig meget nær, skiøndt han i ham iust ingen kierlig fader taber. At mit brev dateret 15de ey endnu var gaaet af, da ieg havde givet mine sønner samme at læse, var mig nu kier.

1856 25/5 . . . Det sørgebudskab indløb, at min broder Ioh. Andreas i gaar morgen er død; han var først præst i Riesum, siden Ries, han opnaaede en alder af 76 aar 2 m., var præst i 41 aar og blev bæret med consistorialraadtitel, han efterlader sig kone med 6 børn, men ogsaa noget at forsørge dem med. Got, at han efter at være bleven rørt af slag saa snart blev bortkaldt herfra, han havde den lykke at døe uden smerter og uden døds kamp. . . .

1856 31/5 . . . Ieg maatte ved sin [broderen Joh. Andreas'] studering bestride alle omkostninger, hvilket ved min usle formuetilstand faldt mig meget byrdefuld og trykkende, saa ieg engang maatte sælge min hest, atter tage posen paa ryggen for at kunde udrede sin termin, vel faae ville forstaae sig til at bringe en broder slig offer . . .

1856 11/7 . . . Besøg af grev Sponneck.

Undertegnede, som i 28 aar har kiendt den høiagtede fører af denne dagbog som den virksomme borger og kierlige familie-fader samt trofaste ven, har i dag efter nogle aars fraværelse havt den glæde at giensee ham lykkelig i sin familiekreds omgiven af en øm mage og kierlige børn og børnebørn samt i besiddelse af sin fuldkomne aandsstyrke og sielekraft. — Gud beskierme ham og alle hans kiere, og naar denne gamle gubbe kaster øiet paa disse linier, bede de for mig om, at han vil mindes den fraværende

Sponneck.

Kammerherre, grev Sponnek, hvis venlige besøg saa meget glædede mig og mine, interesserede sig ogsaa meget for min dagebog og udbad sig at indføre nogle linier i samme, der findes ovenstaaende anført, og er dette de første linier, der er skreven i min dagebog af fremmed haand. Han kom formiddagen til fods hertil og tog kl. 5 herfra til Wisbye igien, ville have kiørt ham did, men dette frabad han sig, og forlevede vi nogle ret fornøyelige interessante timer med denne vakkre mand, hvis besøg stedse vil være os kier, som hans minde vil blive os i kier erindring, paret med taknemmelighed . . .

1856 25/7 . . . Paatænkte som omtalte denne dag og aften 1804, hvor ieg første gang besteg Bloksberg allene uden fører, tilsidst ved nattens mørke kom derop, hvor værten der, Gerlach, saa meget undrede sig over dette dristige foretagende, der i sin tid, saa længe han havde boet der, endnu aldrig af nogen fremmed paa slig maade var bleven udført.

1856 1/8 . . . Hørte som læste, at den gode grev Skak til Skakkenborg er død, hvis død af mange vil vorde beklaget; især dette af mindre mand.

1856 3/8 [Højer] . . . Vi vandrede eftermiddagen til havnen at see et dampskibs ankomst fra Föhr, Husum, og fandt vi talrige tilskuere der.

1856 16/8 . . . Ferdinands kone holdt hendes kirkegang i dag, hvor ogsaa ieg indfandt mig, besaa den nye maledede kirke, men hvor farven paa stolene ey havde mit biefald, egner sig ikke for en kirke . . .

1856 27/8 . . . Havde den vanheld at miste vores smukke, hvide 5 dag gamle quiekalv af engelst race, hvilket især gjorde vores moder meget ondt . . .

1856 28/8 . . . Denne morgen eller formiddag fandt en stoer ulykke sted i S. Vollum, hvor 2 gaarde med korn, høg og brænde ved ildebrand bleve tilintetgjorte . . .

1856 2/9 . . . Mærkelig at et brev indløb fra greve Anl. de Melane i London, grunder og præsidet af institutet for de forenede kunster som kunstudstillingen i London, stiftet 1851, til

mine sønner, hvor de opfordres til at blive correspondent for vores egn som land, og maae vores firma ogsaa i udlandet være got renomeret, sielden dette for beboerne af en lille landsbye som Brede.

1856 3/9 [Højer] . . . Tog med min kone til Tønder og Høyer. I Tønder var hæste- og kremarket med megen røre, og har ieg vist aldrig i denne bye funden saa mange vogne, hæste og folk som i dag . . .

1856 17/9 [Rise] . . . Fra Flensborg til Apenrade en deilig ievn chaussee, fast uden nogen krumning eller bugt, og veed ieg fast aldrig at have passeret saa god vei; fra Apenrade til Ries, hvor vi fandt alt vel og en glad modtagelse, veien ey saa bequem og god. Vi vare med ophold 6 timer undervei.

I Rasch hotel alt paa fornem fod, fiin og net, men meget dyre; skiøndt vi paa en middag nær spiste og drak hos Nagel, maatte vi dog for de 5 dage betale 27 rdlr. 4 s. r. m., og neppe tager ieg der nogensinde igien. Blot for lys maatte ieg betale 2 mk. hver aften, skiøndt vi afbenyttede samme kuns en times tid og i det hele forbrændte 2 lys, hvorfor ieg maatte betale 10 mk. eller 3 mk. 2 s. crt.

1856 18/9 [Rise] . . . Besøgte min broders grav og fornøvede mig mindstenen som iernomgivning, hvorved hans minde længe vil blive paatænkt. og var det enken med børn saa kiert, ieg var gaaet didhen . . .

1856 23/9 . . . Mærkelig at mine sønner fik skrivelse fra institutet for de forenede kunster i London med diplom som medlemmer af selskabet og ombad tillige at paatænke og opgive 3 deeltagere flere her i landet, hvilket kand ansees for en stor udmærkelse, og maae vores firma ogsaa i udlandet være got anskreven og renomeret. De, som ieg have mange udmærkelser at glæde sig til og neppe nogen her i landet, især i en landsbye vil have saa mange at rose sig af og glæde sig til.

1856 5/10 . . . Hos samme [Theodor] var eftermiddagen grande i anledning af engevanding, men den snavs Christian Hansen

---

1856 17/9. Nagel = toldkontrollør i Flensborg A. Th. L. Nagel, broder til apoteker N. i Højer.

satte sig imod udførelsen og fuldendelsen af dette foretagende efter vandledernes plan, og blev der intet afgjort over arbejdets fremme. Jeg var ogsaa der og ærgrede mig derover. Ia, det er som ordsproget siger vanskelig at bringe mange hoveder under een hat, om ogsaa maalet tiener alle til gavn.

1856 14/10 . . . Canal- eller vandledningsarbeidet blev paa-begyndt i dag igien efter længe at være standset og uenighed fundet sted, og glæder det mig, at dette gavnlige som interressante arbeide og foretagende nu haabentlig vil komme til udførelse og naae maalet. Gang didhen langs Apterp vei . . .

1856 23/10 . . . Høyer marked var stærk besøgd og mange mennesker som mange vogne der . . .

1856 24/11 . . . Hochberg kom aftenen hiem af sin lille reise i det schleswigske; bomuldstøyet fandt disværre ringe afsætning . . .

1856 8/12 . . . Vore kreature bleve tobaksvaskede i dag.

1856 19/12 . . . Hørte af Hochberg, der i gaar var i Tønder, at Friedrichsens formuestilling blev anseet for tvivlsom, hvilket saa meget beuroligede mig, da jeg hos samme har fast alle mine løse penge henstaaende, over 14 000 rdlr. r. m. Give Gud, at rygтет som min frygt maatte være ugrundet . . .

1856 23/12 . . . Jeg glædede som sædvanlig til iuletid skolebørnene med mød og kage i dag, 80 vare tilstæde og havde en glad eftermiddag . . .

1856 31/12 . . . Aaret var i det hele frugtbar, og kom fast alt tørt og got i huus, kornpriserne vare ved aarets sluttning hvede 15, rug 11 mk., byg 8 mk., havre 5 mk., boghvede 7 mk. 8 sk; i foraaret og sommeren kostede rugen 21 á 22 mk., andre kornarter i lignende priser. Kreaturene som hæstene vare i høy priis . . ., saa det er en heldig tid, for hvem, der har at sælge, men ey got for den, der skal købe. Landeiendommene stige der ved naturlig meer og mere i priis, ligesom pengene taber mere og mere igien i værd, men kand maaske snart forandre sig, hvilket mand io har oplevet før . . .

1856 19/12. F. N. Friedrichsen er W.s bankierforbindelse i Flensborg.

1857

1857 19/1 . . . Ferdinand var i Tønder til bivaanelse af forsamlingen i iernbanesagen . . .

1857 6/3 . . . I Tønder var en stoer forsamling i dag iernbaneretningen angaaende, og vare mange deeltagere der tilstæde. Fra Colding, Middelfart af til Husum, endog Dittmarsken; en committe blev valgt, Ferdinand slap frie.

1857 27/3 . . . Afsendt ogsaa min landbrugsberetning til P. Larsen i Møgeltønder til brug for sit blad, i fald han finder det for got, ligesaa med hensyn til Husum ugeblad, og var det artig, om dette skulle komme i tryk . . .

1857 1/4 . . . Gik ogsaa til moesen, hvor ieg i lang tid ikke var og fandt her paa øster deel mere pløyet, end ieg havde ventet, foruden vierkantens aggerland noget af tilgrendsende eng, der nok ogsaa skal blive fortrinlig god aggeriord, der nok som det øvrige land her vil bære rigelig frugt, og findes der neppe et iordstykke i hele landet, der saaledes er vorden forbedret og bragt til den fuldkommenhed som min moese, hvor der nu kand høstes syv gange saa meget, som da den kom i min besiddelse, men frielig er meget anvendt her paa, og denne forøgede frugtbarhed er ey kommen af sig selv. — Mand seer iøvrigt her, hvad kultur kand gjøre og vil ieg ønske, at mange ville gjøre mig efter.

1857 2/4 . . . Brev fra . . . Larsen i Møgeltønder, 20 exemplarer af Nordslesvigs Tidende 1. april, der indeholder ogsaa min meddelelse om forbedring af agger og eng, der ogsaa vil komme i Husum ugeblad, og er min meddelelse af begge redaktører bleven glad og taknemmelig modtagen. Gid dette nu maatte være til gavn og nytte for vedkommende som for det almindelige med hensyn til aggerdyrkning, mine bestræbelser at forbedre og kultivere mine iorder ey allene være gavn for mig selv, men ved at gjøre efter ogsaa til gavn for mine medmennesker . . .

1857 4/4 . . . Læste et interessant brev fra Hochberg og

1857 27/3. P. Larsen er redaktør for »Den vestslesvigske Tidende«, der blev trykt i Møgeltønder.

skreven i Ulkier, Holstebro, af meget gemütlig indhold, hvad sind og tanke i det moralske angaar, men sørgelig med hensyn til sine handelsberetninger, og kand det være at befrygte, det med fabrikvæsen vil gaae i staae . . .

1857 14/ 4 . . . Brev fra Beck med vedlæg fra landhusholdning selskabet i Kiøbenhavn, hvor ieg opfordres til, hvad veyrligget som sæd og høst angaar for en række af aar at meddele afskrift af min dagebog, og seer ieg af denne paaagtelse, at ieg ey allene for mig selv har ført dagebog, men ogsaa mueligt til gavn og nytte for andre . . .

1857 19/4 . . . Fuldent min lange opgave for landhuusholdningsselskabet med privatbrev til samme, i det hele 20 tætskrevne sider, octav . . .

1857 22/4 . . . Brev fra den venskabelige Friedrichsen i Flensburg, hvis indhold glædede og opmuntrede mig, og vil der, hvad sikkerhed angaar, intet være hos ham at befrygte. Ieg havde ombedet ham at forespørge hos Filialbankens bestyrer, om mand ville discontere mine 2 á 3 m. vexler paa huuse i Hamb.-Altona, i fald ieg til uldtiden skulle behøve penge, hvorpaa han fik til svar, at dette med fornøjelse ville skee, og kand mand være stolt af saadan tillid i denne pengeknappe som usikre tid, helst det især i Flensburg denne tid hermed staar daarlig.

1857 1/5 . . . Mit 84 aar tiltraadte ieg i dag . . . Mand søgde paa et pyntet bord at glæde mig med smaae foræringer, blandt andet et smuk bog med paaskrift: *Jens Wulffs levnetsbeskrivelse*, hvilken ieg har at opfylde, ifald ieg lever saa længe og har lyst som kraft hertil . . .

1857 9/5 . . . Ordne noget ved mine papierer og bøger, hvilket faldt mig besværlig, især formedelst den mig saa fatale rigsmyndt.

1857 10/5 . . . Skrev noget til Beck aggerdyrkning angaaende mueligt at sende med mit forrige til landhuusholdningsselskabet i Kiøbenhavn . . .

1857 19/4. Af dagbogsoptegnelse 15/4 1857 fremgår, at J. W. har meddelt oplysninger tilbage til 1847.

1857 13/5 . . . Begav mig paa en reise til Husum, hvilket [jeg] længe har paatænkt . . .

1857 14/5 [Husum] . . . Fandt disværre Schäfler ey hiemme, der var paa Føhr, hvor byen for en deel er nedbrændt, 119 huuse, og ere mange der huusvilde, som i en sørgelig stilling. Ilden udbrød i det forhenværende kongehuus . . .

1857 15/5 [Husum] . . . Var hos borgemester, captain Grüner i anledning af mit tilgodehavende i Peter Jensens fallitboe og havde ærger at høre, ieg af mit tilgodehavende crt. mk. 1880 capital og mk. resterende renter ikke faar en skilling, skiøndt alt er protocolleret, derimod hvem der i byen havde privatfordring har faaet deres udbetalt. Protocolleret giæld alt-saa var [ikke] bleven paaagtet, hvilket ieg finder saa skammelig som uretfærdig. Ogsaa med min fordring hos Schäfler seer det ringe ud. Han vil nu accordere og vil give halvdelen af sin oprindelige giæld ved accorten 185., saa ieg nu taber hos disse to over 6000 mk, og faar ieg for det meget gode, ieg ved min virksomhed som velgierninger, ieg har beviist denne bye en ringe løn, skiøndt derved høye og lave erkiender min gavnlige virksomhed, hvilket nu maae være mig erstatning . . .

1857 9/6 . . . Besøg af Carsten Jensen i Tønder, med hvis formueomstændigheder det staaer daarlig, og hvor ieg vist ogsaa vil komme til at lide tab, saa det med pengevæsen gaar mig daarlig denne tid, men Gud lov, at ieg har at tabe af, uden at dette tør berøre andre . . .

1857 12/7 . . . I aftes bragde Nagel en professor R. S. Jørgensen fra Kiøbenhavn hertil, der forblev natten her, en meget artig, oplyst mand, der reiser omkring i landet paa landhuusholdningselskabets vegne for at faae oplysning om iorddyrking i de forskellige egne . . .

1857 19/7 . . . Var i kirken i dag, hvor præsten holdt en smuk tale, der var tilsigende for mig . . .

1857 15/5. Rentebeløbet er ikke angivet.

1857 12/7. Prof. B. (ikke som Wulff R.) S. Jørgensen (1815—88) var en af Landhuusholdningselskabets præsidenter

1857 22/7 . . . Og have vi nu af første [hø]grøde alt hiemme, der kom tørt og got i laden, er deilig høe, god af kvalitet, men ringe af quantitet, kuns 43 læs, det mindste vi i mange aar have indavlet og dog got imod andre stæder . . .

1857 4/8 . . . Forefandt brev fra den prompte F. N. Friedrichsen i Flensburg, om hvilken der er gaaet slemme rygter, hvad sammes finantser angaar, med 800 rdlr. r. m., og er mit tilgodehavende hos ham paa ringe ting af renter nær berigtiget . . .

1857 9/8 . . . Skrev et sagn fra oldtiden, en gravhøy ved veyen fra Brede til Apterp angaaende, hvor der skal huses en dverg, der ved nattetid kom til den Brede næstliggende gaard, nu min søn Theodor tilhørende, for at søge hielp for sin kone, der laa i fødselsnød, lønnede konen for hendes hielp med noget, samme ansaa for høvlespaaner, men som var guld. Kuns een spaan var bleven hængende ved konens klæder, de andre havde hun kastet foragtelig fra sig, da hun var kommen ud af gravhøyen, hvilken til hendes forundring aabnede som lukkede sig.

Sendte dette sagn til P. Larsen i Møgeltønder, redacteur af Vestslesvigske Tidende, ifald han for sit blad vil gjøre brug heraf. Ved at læse flere sagn fra denne egns oldtid i dette blad, fandt ieg mig foranlediget til denne meddelelse, der io kuns er løyer . . .

1857 18/8 . . . Der var dyrskue i Bredebroe i dag, hvor Niels ogsaa fremstillede to af vore kiør . . .

1857 20/8 . . . Vores moder med Theodor og Amalia toge til Høyer for at tage afsked med lille Jens, der i morgen forlader sit hiem og tager til Sorøe for der at nyde skoleunderviisning.

Kloster marked var i dag, mine karle alle der, og blev intet markarbeide foretagen i dag . . . Handel med hæste og quæg ringe der, saare ubetydelig kiøb og salg . . .

1857 21/8 . . . Ferdinand tog formiddagen herfra og begav sig paa en reise til Kiøbenhavn, hvor han som deputeret med 2 andre fra hertugdømmet Schlesvig er indkaldt for at raadslaae om forandring i toldafgivter . . . Medgav Ferd. min skrivelse til grev Sponnek i dette anliggende, hvilket om ey gavner, dog heller ikke kand skade . . .

1857 30/8 . . . [48 års bryllupsdag] Vi vare til kirke, men hvor præstens tale mere ærgrede som opbyggede os . . . Aftenen blev musiceret i salen og paa forstuen, en overordentlig vrimmel af mennesker, unge som gamle og af begge kiøn havde indfunden sig, Gud veed hvor mange byer fra . . . og stode uden for huuset som tilskuere og paahørere, og blev det for mange en glad, fornøvelig eftermiddag og aften, især for de yngre . . . Blev med music og sang fremført til slutning . . . min Brocken Romantze, hvilken Theodor havde komponeret, hvorved vi ogsaa ret meget glædedes . . . Mig glædede især den tanke at have glædet de fattige i armhuset, som mange børn i Bredebroe, hvor børnene der bleve hos bækkeren given lidt kage og miød . . .

1857 1/10 . . . til Kloster, hvorhen ieg tog for at erkyndige mig om tiden af kongens komme paa løverdag did; hos amtsforvalter, kammerraad Weilbach, hvor kongen giester til, fandt ieg en meget venlig modtagelse som hos alle, hvor ieg tog for . . .

1857 3/10 . . . lidt regn, der siden tiltog og blødte temmelig, hvilket passede ilde for kongens tilstædeværelse i Kloster, hvor høystsamme med gemalinde og talrig følge ankom kl. 12^{1/2}, tog derfra til Tønder kl. 4. Ieg tog paa formiddagen ogsaa did for at aflægge min tak for den mig meddelte ridderorden, ifald ieg kunne faae audience, hvilket uden vanskelighed lykkedes, og fandt ieg saadan venlig, blid som naadig modtagelse; da ieg traadte ind, kom kongen mig saa venlig imøde og rakte mig fortroelig haanden, som om ieg var en gammel bekiendt af ham, skiøndt ieg aldrig havde seet og talt denne konge før, og lod det til, at ieg var ham velbekiendt; efter min tak for ridderordenen, takkede ieg tillige for, at han som kronprinds til sin tid hos dronningen efter mit ønske havde forventt sig for at faae for mine sønner tilladelse til at lade et stykke kniplinger forfærdige med dronningens navnetræk, hvilket gierne blev bevilliget, fandt god biefald og tante til opmuntring for den betænksomme som indsigtfulde Hochberg at fremme denne industrie, hvilket havde til følge, at ved disse verdensudstillinger, først i London, siden i Paris, os blev medaillie meddelt, hvortil kuns faae her i landet havde at glæde sig til; og dette lod til at være kon-

gen godt bekendt, og at han interresserede sig herfor, samt at vores firma stod godt anskreven hos høystsamme.

Til sidst fremtog ieg et exemplar af min Broken Romance, som ieg havde medtaget, sigende: „Ieg tildristede mig til sin tid at overrække hans mayestet, kong Chr. VIII. et exemplar af dette mit digt, tør ieg vove det samme hos Dem? Hvad der staar er ikke digt, men sandhed, Bloksberg har ieg mit livslykke som min huuslig lykke at takke for, uden samme ville denne lykkelige forening aldrig have funden sted; det kunde maaskee moere Deres frue gemalinde at læse dette digt.“ „Ja, ogsaa mig,“ sagde kongen og strakte ret begierlig haanden ud efter samme.

Ieg sagde nu: „Deres Mayestet, det er mit med min kones forsæt, hvis ellers, vores sundhedstilstand vil tillade det, næste sommer at giøre en reise til Harzbiergene, atter gieste Bloksberg og i bogen der tilføye mit digt noget og lade samme komme i tryk, om saa skeer, tør ieg da tildriste mig at tilsende Deres Mayestet et exemplar heraf?“ „O! gjerne“, sagde kongen.

Saa dristig giordt ved kongens aabne, ieg tør sige fortrolige fremfærd for løyer at sige: „Det er mit forsæt at holde vort guldbryllup paa Bloksberg den 30. aug. 1859, maaske det kunde behage Deres Mayestet at komme did og bivaane denne festlighed?“ Smilende sagde kongen: „Ja, nu vil vi see!“

Saaledes endtes vores samtale, og er der vist kun faae, der tildrister sig paa sliig maade at underholde sig med kongen, hvilket sandsynlig vil have moeret høystsamme, og fandt ieg da hos Fr. VII lige saa naadig, blid og venlig modtagelse som hos Chr. VIII, hvilket af min dagebog at see maaske til sin tid vil glæde og gotte mine efterkommere, saafremt min dagebog bliver i behold . . .

1857 4/10 . . . At berette fra i gaar, at der i Kloster var en stoer vrøvl af mennisker, og var det vanskelig som besværlig at komme til og fra slottet, især blev det for mig vanskelig at komme til og ind i kirken, hvor der blev holdt en lille tale. Ieg kom op paa det saakaldte slot i rette tid, da kongetaaget kort efter ankom, traf sammen med vores præst, hvilket var os begge kier. Mine ordenstegn berettigede mig til at træde ind i de væ-

relser, hvor saa mange fornemme herrer vare forsamlede, kom og gik; uden samme ville dette ey have vorden mig tilladt; artig nok at flere af disse herrer, hvoraf der vare en talrig mængde, for største deel prydede med mange slags ordenstegn (dog ingen med fortienst medaillien uden mig) traadte venlig hilsende hen til mig og rakte mig fortroelig deres haand, som ieg slet ikke kiendte eller kunde minde mig. Som ieg siden erfarede vare to af disse herrer amtmændene fra Ribe og Tønder . . .

I en stue høyere oppe, hvor dørren stod aaben, sad kongen med gemalinde og nogle af deres følge til tafels, og blev der længe spiist. Ogsaa hvor ieg med øvrige vare, blev adskilligt frembragd, saa mand ogsaa fik noget at quæge sig med og styrke sig ved, hvilket var meget tilsigende for mig som vist alle tilstædeværende.

Ogsaa kongens gemalinde, frue Danner, gav audience, og da ieg ved amtsforvalteren, kammerraad Weilbach, var bleven opfordret til at fremkomme med nogle kniplinger, men som ey kunde skee, da mine sønner med passende kniplinger var fraværende, gik ogsaa ieg for for at undskylde dette og lærte derved denne dame personlig kiende, hvilket var mig ret kiert. Efter hendes udseende som yttringer er det en god siel, begavet med forstand som god villie, og troer ieg vist, hun vil fremme det gode og gavnlige, saa meget hun kand og formaaer.

To æresporte vare med indskrivter ved nær som synder port opstillede, og et hurrah lød her som ved slottet, naar kongen lod sig see, saa samme ogsaa her som i Iylland fandt en glad og hiertelig modtagelse, hvilket vist vil have glædet høystsamme. Skade, det var saadant daarlig veyr og regnede saa meget, hvorved hundrede af de tilstrømmede, der stode i det frie, bleve giennemblødte, men forbleve dog paa deres plads.

1857 6/10 . . . Paatænkte med familie den folkelige konge Fr. VIIdes fødselsdag, der i dag tiltræder sit 50de aar og feirede samme derved, at ieg i skolen lod børnene give miød og kage . . .

1857 12/10 . . . Eftermidagen satte ieg mig paa min vogn og kiorte til Wisbye for at hilse vores nye herredsfoged Saraue og

lære denne mand kiende; ieg fandt i samme en meget ligefrem mand, der vist siger, hvad han mener, vist med flid og iver vil vartage de pligter, der paaligger ham, hvilket han ogsaa allerede ved gierning har viist . . .

1857 25/10 . . . Ferdinand maatte atter til Kiøbenhavn som deeltager i toldforhandlingerne og tog mod aften med Ballum post herfra . . .

1857 31/10 . . . Hochberg kom sidste nat med posten hjem fra Hamburg, men har disværre kun udrettet lidt, slet ingen kniplinger solgt, og er det med denne skønne handel forbi, hvilket gjør mig ondt. Ieg med mine have io ogsaa denne handel vores velstand for størstedelen at takke . . .

Kongens reise til det slesvigske, den venlige som kierlige modtagelse samme overalt fandt, hvor høystsamme viste sig, gjør denne maaned tænkelig og vil vist blive kongen i kier erindring . . .

1857 5/11 . . . og have vi nu ialt saaet 6 t. 2½ skp. Saa megen rug have vi end aldrig saaet, 5 t. var hidtil det høieste, i giennemsnit i de 11 sidste aar 3 t. 4 skp. aarlig. Got vi havde vores iordmødding, vi ville ellers ey have havd gødskning til saa stoer end sæd. Ia, iordmøddingen har bragd som bringer megen gavn og nytte, skade at saa faae, fast ingen her i egnen paaagter dette, hellere henholder sig til mærgel, der tærer landet ud, og giver som det hedder en riig fader og en fattig søn, men frielig kræver iordmøddingen ogsaa megen flid og møye. Kiert er det mig at see Theodor gjør efter, hvorved han vil bringe sine iorder i langt bedre kultur.

1857 24/11 [Husum] . . . En Schnellläufer fra Altona logerede her i huuset. Han tilbagelægger 14 miil i 7 timer, altsaa ½ time pr. miil; og er strækningen kuns 1 miil, da løber han samme i 22 minutter. Han har her ogsaa viist sin færdighed, tog herfra til Slesvig.

1857 17/12 . . . For at forsøge en lille kiøretour tog ieg efterm. til N. Vollum, hvor ieg hilsede Christiane, der med hendes mand denne tid heller ikke befinde sig vel . . .

1857 23/12 . . . Brev fra A. Beck, der for tiden er i stoer pengeforlegenhed som saa mange denne kritiske tid; tog eftermiddag did og bragde den forlangte sum, 300 rdlr. r. m., hvorved ieg saa vel glædede som beroligede ham med kone, og blev mig lovet sikkerhedsbeviis, enten ved caution af herr Knudsen, Trøbyrg - Hedegaard eller ved protocolleret obligation saavel paa disse 424 rdlr. som 500 rdlr. fra 11. august 1854, og har ieg hos Beck nu den betydelig sum af 6624 rdlr. r. m. tilgode <19 920 mk. crt. i det hele i Wisbye> men hvor forhaabentlig vil haves hypotecharisk sikkerhed nok i forening med en god redelig villie.

1857 31/12 . . . Arbeidede noget ved min dagebog til afslutning, hvilket faldt mig saa ulige sværere som før, og mærker ieg got, at som mine legemkræfter svinde saaledes ogsaa mine aandskræfter, og vil min virketid vel være endt . . .

Saadan glædte ieg ogsaa i dag henimod aften beboerne af armhuset, unge som gamle med mit besøg som med nogle smaae gaver. Børnene der havde ventet som haabet mit komme og seet ud efter mig, kom løbende mig saa glade imøde, og unge som gamle glædede saa meget mit besøg, ligesom dette ogsaa glædede og opmuntrede mig . . .

Aftenen blev som sædvanlig tilbragd hos os. 20 personer vare ved bordet, hvor til sluttning „Op alle som paa iorden boer“ blev sunget og af Witschels Morgen- und Abendopfer forelæst, siden ogsaa min Broken Romance . . .

Aaret var i det hele bequem og behagelig uden sønderlig frost og kulde, storm og uveyr og temmelig got veyr, kuns faldt der alt for liden regn, hvilket skadede vegetationen, og vandmangel fremstod mange steder til savn for mennisker som kreature. Ogsaa afgrøde leed derved og blev især høehøsten ringe, ligesom byggen gav et ringe udbytte; rughøsten var derimod her i egnen god og var ruggen af sielden kvalitet, havren for det meste god, boghveden middelmaadig. Kornpriserne vare ved aarets sluttning: Hvede 8 á 9 rdlr., rug 6 rdlr., byg 6 rdlr., havre 3¹/₂ á 4, boghvede 5 á 5¹/₂ rdlr. nemlig her i egnen . . .

Pengevæsenet gør dette aar tænkelig; især i de sidste 6 maaneder fremstod en meget forviklet krisis . . .

1858

1858 1/1 . . . Med dette aars begynd begynder ieg 19de bind af min dagebog; Gud veed, om ieg skal leve saa længe at kunde fuldskrive samme . . . Give Gud, ieg maatte faae meget got og trøstelig at anføre, . . . og gid, hvad ieg skriver som har skreven, maae tiene til nytte og gavn for mine børn og efterkommere, samt at min dagebog længe maatte vorde erholdt som af vedkommende vorde paaagtet, der kuns indeholder sandhed, efter hvad ieg vartog, følte som tænkte.

1858 25/1 . . . et ret smuk veyr, der passede got for min Tønder reise . . . Klage overalt over pengemangel . . .

1858 26/1 . . . Aftenen var hos forsamling, hvor mand morede sig paa den eiendommelig maade i en lille landsbye, da her blev et comediestykke opført, forfattet af Theodor ligesom musiccen componeret af ham. Stykket skulle kaldes *Postfjører*, hvilken rolle blev spillet af Amalia klædt i postuniform med gevær og sabel. Hun agerede meget got og vandt alles biefald, ligesom musicken var ret tilsigende, hvor 8 spillede. Sligt finder neppe i nogen landsbye her i landet sted og var ret moersom at see og høre . . .

1858 8/2 . . . Hørte det ubehagelige, at degnen skal være meget haard og stræng ved skolebørnene, prygler dygtig, hvorved børnene tabe lyst og mod at gaae til skole, hvilket fra flere at høre, unge som gamle, gjorde mig ondt og havde ey ventet. Sit sundhedssvækkelse maa mand vel tilskrive dette . . .

1858 12/2 . . . Ved hielp af min dagebog at gaae tilbage til den forgangne tid paatænkte ieg denne dag 1814 og mindede, hvad ieg og mine denne dag havde tænkt og følt. Ieg forlod da

---

1858 26/1. Det er ved forglemmelse af J. W. ikke angivet, hvor opførelsen af syngestykket har fundet sted. Ang. Theodor W. som komponist se: Sønderjydske månedsskrift 1949, s. 166—171.

1858 8/2. Degn Petersen havde 4/2 genoptaget undervisningen efter en lang sygdomsperiode.

mine kiere og antraadte min saa besværlige som farefulde reise til udlandet, hvor kriegene herskede og kuns liden sikkerhed for person og eiendom var at vente, meget mere alt faren priisgiven, saa mand læt kunde komme som en staader hiem.

Den 21. dec. var ieg kommen hiem af min sidste reise, havde altsaa kuns dvælet kort tid i mit saa kiere hiem, saa meget havde ieg paa denne reise havd at døde, saa mange farligheder fandt ieg mig priisgiven, da kriegene rasede fast overalt, hvor hen ieg kom, snart stødte sammen med de franske kriegere, snart med de allierede af saa forskiellige folkeslag, og var det saa vanskelig at komme fra et sted til et andet og dette med mine kostbare vare. Med stoer vanskelighed kom ieg ved Freiburg eller i nærheden deraf over Elven, der af de franske var sperret og maatte stiele mig derover. Med største vanskelighed passerede ieg Holsteen som en deel af det schlesvigske, der var oversvømmet af fremmede kriegere. Eideren var militairisk sperret, og var her for mig ey at komme, da mine papierer vare forsynede med fransk paategning, hvorved ieg læt kunde vorde anseet som spion.

Ieg besluttede nu at lade hest som alt øvrige, ieg havde hos mig, staae i Kleve, tage fod i haand og forsøge paa denne maade at naae mit hiem. Ieg traf sammen med to strømpehandlere, der gjorde mig selskb; vi kom uantastet over Eideren, men nu blev det vanskelig at komme videre, da hvert øyeblik kosakker og andet militair strøvfede omkring paa veiene; vi maatte altsaa søge at undgaae veiene og holde os til biveie og fodstier, skiule os, naar vi saa militair i nærheden, og lykkedes det os at smutte igiennem, og ieg ankom den 20. til Klixbøll, hvor ieg havde den glæde at høre got hiemmefra, hvor ieg dagen efter indtraf.

Saaledes kom ieg da med fod i haand, blottet for alt hiem af min lange farefulde reise og hvad lønnen for mine anstrelgelser? I stæden for at fortiene noget havde ieg i aarets forløb foruden renter af min capital sat 800 mk. cour. til, en ringe løn for min utrættelige flid.

Dog lod ieg mig herved ikke afskrække at fortsætte min virksomhed, selv om ringe løn blev min deel og dette ey allene

med hensyn til mig selv og egen interesse, men for at virke til gavn for det almindelige, og laae især mine mange kniplerinder mig i sind og tanke, hvilke saa gjerne ønskede vedvarende beskieftigelse og ey som de fleste andre kniplingskræmmere den tid afskedige samme og giøre dem brødløse. — Og Gud lov, hvad ieg atraaede lykkedes mig, og holdt ieg vedvarende mine mange kniplerinder, hvis antal steg til 1000 bestandig i arbeide.

Ieg forfattede til den tid et digt, der skildrer mit reisende liv, begivenheder og fornemmelser, som ieg her i min dagebog til minde om de om den forgangne tid vil anføre og hvert aar paa denne dag læse . . .

I februar 1858 måtte den gamle dagbogsskribent nu og da holde sengen på grund af mave- og rygsmarter. Han klager gentagne gange over manglende appetit og over, at hans kræfter svinder, men han har dog ikke helt opgivet håbet om at kunne få en stakket frist endnu. Den 23. februar skriver han således, at kunde han blot komme lidt ud i fri luft igen — til vogns eller til fods —, så vilde appetiten sikkert vende tilbage og med den tillige kræfterne. Med usikker hånd fører han dagbogen indtil 17. marts. Det er på det sidste næsten udelukkende blevet optegnelser om hans egen sundhedstilstand og om vind og vejr. Den 13. marts skriver han: „Mit befindende ringe, kræfter tabe sig meer og meer, saavel legems- som aandskræfter. Gid ieg var udløst.“ Det sidste notat d. 17. marts er dagbogens korteste, men måske vil en eller anden se noget symbolsk i de ord, hvormed den gamle kniplingskræmmer sluttede sine optegnelser. De lyder: „Smukt vejr.“

Han døde en lille uge senere, d. 23. marts om natten kl. halvtio, og hans begravelse fandt sted d. 31. marts. Hans ældste søn

---

1858 12/2. Digtet, der som hovedparten af W.s andre digte er skrevet på tysk, fylder ikke mindre end 6 tætskrevne sider.

Hochberg, der fortsætter dagbogsføringen,*) beretter, at næsten alle vesteregns honoratiores var mødt op til jordefærden, og et overordentligt talrigt følge fra sognet og omegnen fulgte J. W. til graven på Brede kirkegård. Pastor Regoli fra Daler talte i hjemmet ved den endnu åbne kiste; på vejen til kirken spillede et orkester sørgemarcher, komponerede af Ferdinand og Theodor, og i kirken blev ligtalet holdt af sognepræsten, pastor Ratenburg, men denne prædiken passede dog efter Hochbergs udsagn ikke helt til hans faders minde. Efter begravelsen samlede familien med dem, der havde haft funktioner at udføre ved denne til en sammenkomst, hvor der bl. a. blev oplæst forskellige afsnit af dagbogen, og Hochberg slutter sin skildring af faderens begravelse med smukke mindeord.

*) Udg. påtænker ved lejlighed at offentliggøre uddrag af Hochberg Wulffs dagbogsoptegnelser, der er betydeligt mere kortfattede end faderens, men dog bringer nogle notater af mere almindelig interesse.